Zasady pisowni słownictwa religijnego

1. Przebieg prac

W dniach 21 I 2003 roku, 25 II 2003 roku i 25 III 2003 roku odbyły się posiedzenia zespołu roboczego Komisji Języka Religijnego Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN, w których udział wzięli zarówno członkowie Komisji, jak i goście zaproszeni jako eksperci w dziedzinie normy ortograficznej. Celem spotkań nie była zmiana istniejących przepisów ortograficznych, lecz przedstawienie propozycji ujednolicenia pisowni słownictwa religijnego, uściślenia niektórych reguł, niekiedy podanie dodatkowego uzasadnienia istniejących norm. Za pożądane uznano ograniczenie użycia wielkiej litery, jednak z zachowaniem możliwości jej zastosowania ze względów grzecznościowych, emocjonalnych lub dla podkreślenia szczególnej ważności.

Na posiedzeniu 21 I 2003 roku obecni byli (w porządku alfabetycznym): prof. dr hab. B. Dunaj, o. dr hab. Z. Kijas prof. PAT, prof. dr hab. M. Kucała, prof. dr hab. W. Pisarek, prof. dr hab. E. Polański, dr hab. R. Przybylska, o. dr hab. W. Przyczyna oraz mgr A. Sieradzka-Mruk jako protokolantka.

Na posiedzeniu 25 II 2003 roku obecni byli (w porządku alfabetycznym): o. prof. dr hab. J. Dąbek, prof. dr hab. B. Dunaj, red. K. Gołębiowski, prof. dr hab. M. Kucała, prof. dr hab. W. Pisarek, prof. dr hab. E. Polański, dr hab. R. Przybylska, o. dr hab. W. Przyczyna oraz mgr A. Sieradzka-Mruk jako protokolantka.

Na posiedzeniu 25 III 2003 roku obecni byli (w porządku alfabetycznym): o. prof. dr hab. J. Dąbek, prof. dr hab. B. Dunaj, o. dr hab. Z. Kijas prof. PAT, prof. dr hab. M. Kucała, prof. dr hab. W. Pisarek, prof. dr hab. E. Polański, dr hab. R. Przybylska, o. dr hab. W. Przyczyna oraz mgr A. Sieradzka-Mruk jako protokolantka.

Niewielkie zmiany ustaleń wprowadziła Komisja Języka Religijnego na swym V posiedzeniu w dniu 6 XI 2003 r.

Następnie propozycje rozstrzygnięć normatywnych zostały poddane pod dyskusję na II zebraniu Komisji Onomastyczno-Ortograficznej, które odbyło się 16 I 2004 w Warszawie, oraz na III zebraniu Komisji Onomastyczno-Ortograficznej, które odbyło się 5 III 2004 w Warszawie (zebrania prowadził prof. dr hab. E. Polański, protokołował dr T. Karpowicz). W toku dyskusji wprowadzono również kilka zmian.

Propozycje ustaleń były konsultowane z Radą Naukową Konferencji Episkopatu Polski oraz z Komisją ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski.

Rada Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk zatwierdziła poniższe ustalenia na posiedzeniu plenarnym w dniu 7 V 2004 roku.

2. Ustalenia pisowni

2.1. Nazwy sakramentów świętych

Nazwy sakramentów świętych, np.: *chrzest*, *bierzmowanie*, *komunia święta*, piszemy zasadniczo małą literą (wyjątki : *Eucharystia*, *Najświętszy Sakrament*, *Przenajświętszy Sakrament*). Możliwe jest także użycie wielkiej litery ze względów religijnych, np. wyrażenie *Komunia Święta* użyte jako synonim *Najświętszego Sakramentu*, albo ze względów emocjonalnych, np. jako nazwa uroczystości, która jest ważnym wydarzeniem w życiu człowieka, np. *I Komunia Święta*, *Chrzest Święty*, *Konfirmacja* (u protestantów).

2.2. Nazwy okresów liturgicznych

Nazwy okresów liturgicznych piszemy w zasadzie małą literą, np.: *adwent*, *wielki post*, *oktawa* (wyjątek: *Wielki Tydzień*). Możliwe jest jednak także użycie wielkiej litery, zwłaszcza w tekstach o charakterze religijnym.

2.3. Nazwy świąt

Nazwy świąt piszemy dużą literą (wszystkie człony nazwy) np.: *Boże Narodzenie*, *Wielkanoc*, *Środa Popielcowa* (i *Popielec*), *Wniebowzięcie*, *Boże Ciało*, *Zielone Świątki*, *Zaduszki*, *Dzień Zaduszny*, *Niedziela Wielkanocna*, *Niedziela Zmartwychwstania*, *Poniedziałek Wielkanocny*, *Wielki Czwartek*, *Wielki Piątek*, *Wielka Sobota*.

Wyrazy: *święto*, *dzień* zapisujemy małą literą, jeśli nie są integralną częścią nazwy (jeśli mogą być pominięte, a nazwa będzie zrozumiała), w przeciwnym wypadku stosujemy dużą literę: *święta Bożego Narodzenia*, *święta Wielkanocy*, *dzień Wszystkich Świętych*, ale *Dzień Zaduszny* (jeśli chodzi o święta wielkanocne, oba wyrazy piszemy małą literą, ponieważ jest to peryfraza Wielkanocy).

Wyraz *Wigilia* piszemy dużą literą jako nazwę dnia poprzedzającego *Boże Narodzenie*, natomiast *wigilia* małą literą w znaczeniu nazwy wieczerzy, przyjęcia, oraz jako nazwę dnia poprzedzającego inny dzień. Wyraz *gwiazdka*, który może być zarówno nazwą dnia (dni) świątecznych, jak i nazwą zwyczaju, w obu znaczeniach piszemy małą literą ze względu na odcień potoczności.

Nazwy obrzędów, zabaw i zwyczajów związanych z danym świętem piszemy małą literą, np.: *andrzejki*, *mikołajki*, *pawełki*, *dyngus*, *lany poniedziałek*.

Nazwy typu: *pierwszy piątek miesiąca*, *szabat* (*szabas*, *sabat*) piszemy małą literą, podobnie jak *niedziela*.

2.4. Nazwy godności, tytułów, urzędów kościelnych

Nazwy te piszemy zasadniczo małą literą, np.: *ojciec*, *ksiądz*, *papież*, *biskup* (z wyjątkiem tekstów okolicznościowych, listów itd. - wówczas stosujemy wielką literę ze względów grzecznościowych lub emocjonalnych). Piszemy *ojciec święty* małymi literami, dopuszcza się jednak stosowanie wielkiej litery ze względów emocjonalnych, czyli *Ojciec Święty*.

Pełne oficjalne nazwy jednoosobowych urzędów piszemy dużą literą (wszystkie człony), np.: *Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski*.

Nazwy członków i członkiń zakonów piszemy małą literą, np. *oo. franciszkanie*, *małe siostry Jezusa* (nie są to nazwy zakonów jako instytucji, tylko nazwy członków) .

2.5. Nazwy instytucji i jednostek organizacyjnych Kościoła

Piszemy tylko wielką literą *Kościół* w znaczeniu organizacji, instytucji, ogółu wiernych. Określenia odłamów wyznaniowych piszemy małą literą, czyli *Kościół katolicki*, *Kościół prawosławny*, *Kościół ewangelicko-augsburski*. Natomiast jeśli mamy do czynienia z oficjalną zarejestrowaną nazwą własną organizacji, piszemy dużą literą wszystkie człony, np.: *Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny w RP*, *Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP*, *Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP*, *Kościół Rzymskokatolicki* oraz *Kościół Katolicki* (obie nazwy funkcjonują jako oficjalne).

Nazwy kościelnych jednostek administracyjnych, np.: *archidiecezja krakowska*, *parafia*, *prowincja*, *kustodia*, a także nazwy urzędów, np.: *kuria metropolitalna*, *kapituła generalna* piszemy w zasadzie małą literą, chyba że są to oficjalne nazwy, wówczas piszemy dużą literą wszystkie człony, np.: *Kuria Metropolitalna Archidiecezji Krakowskiej*, *Prowincja św. Antoniego z Padwy i bł. Jakuba Strzemię* (również wyrażenia typu: *XIX Kapituła Generalna* traktujemy jako nazwy własne). Nazwę *episkopat* piszemy zasadniczo małą literą w znaczeniu ogółu biskupów, możliwe jest jednak

również użycie wielkiej litery (*Episkopat*) w odniesieniu do instytucji, którą jest *Konferencja Episkopatu Polski*. Piszemy *episkopat polski*, uznając *polski* za przymiotnik, lub *episkopat Polski*, mając na myśli rzeczownik w dopełniaczu.

2.6. Nazwy budynków i obiektów

Nazwy te piszemy małą literą, np.: *kościół*, *bazylika*, *katedra*, *sanktuarium*. W przypadku nazw własnych piszemy dużą literą tylko ten człon, od którego zaczyna się właściwa nazwa własna, np.: *kościół Mariacki*, *kościół Dominikanów* i (*kościół Ojców Dominikanów*), *kościół Świętego Marka* (ale skrót piszemy zawsze małą literą, zatem: *kościół św. Marka*, *kościół oo. Dominikanów*), *kościół pod wezwaniem* (*pw*.) *Świętego Wojciecha*, *sanktuarium Świętego Józefa* (wyjątkowo *Sanktuarium Miłosierdzia Bożego*, ponieważ rzeczownik *sanktuarium* jest w tym wypadku integralną częścią nazwy własnej), *kościół Na Skałce* (ale *katedra na Wawelu*, *katedra wawelska* – ponieważ to nie jest właściwa nazwa własna). Powyższe nazwy jako napisy umieszczone na budynku zaczyna się od dużej litery, ponieważ jest to początek nowego tekstu. Możliwa jest również pisownia *kościół dominikanów*, jeśli *dominikanów* nie jest nazwą własną budynku, lecz jedynie wyrażeniem określającym kościół, który należy do dominikanów, a może nosić jakąś inną nazwę, nieistotną w kontekście.

Rzeczownik *bazylika* wyjątkowo pisze się dużą literą w nazwach siedmiu bazylik patriarchalnych, zwanych również większymi (*Bazylika Świętego Jana Chrzciciela na Lateranie*, *Bazylika Matki Boskiej Większej*, *Bazylika Świętego Pawła za Murami*, *Bazylika Świętego Piotra*, *Bazylika Świętego Wawrzyńca w Rzymie*, *Bazylika Świętego Franciszka w Asyżu* i *Bazylika Najświętszej Maryi Panny od Aniołów w Asyżu*), ponieważ w tym wypadku rzeczownik ten stanowi część nazwy własnej.

2.7. Nazwy modlitw

Nazwy gatunkowe modlitw piszemy małą literą, jak *litania*, *akt strzelisty*, natomiast nazwy własne konkretnych modlitw traktujemy jak tytuły utworów literackich, czyli tylko pierwszy wyraz zapisujemy dużą literą, np.: *Gorzkie żale*, *Litania do Najświętszej Maryi Panny*. *Godzinki* mogą być zarówno nazwą gatunkową, jak i własną - odpowiednio do tego zapisujemy dużą lub małą literą (częściej dużą, bo zazwyczaj mamy na myśli konkretne *Godzinki ku czci Najświętszej Maryi Panny*). Podobnie np. *Modlitwa za zmarłych* (jako tytuł konkretnej modlitwy) lub *modlitwa za zmarłych* (jako nazwa odmiany gatunkowej). W nazwach: *Modlitwa Pańska*, *Anioł Pański* zapisujemy dużą literą również drugi człon, ponieważ jest to przymiotnik dzierżawczy.

2.8. Nazwy nabożeństw

Nazwy nabożeństw (w tym mszy św.) zapisujemy zasadniczo małą literą, np.: *msza święta*, *liturgia święta* (jako odpowiednik mszy św. w Kościele prawosławnym), *roraty*, *suma*, *pasterka*, *droga krzyżowa*, *różaniec*, *nabożeństwo majowe*. Możliwe jest także użycie wielkiej litery w stosunku do nazw *Msza Święta*, *Liturgia Święta*, zwłaszcza w tekstach o charakterze religijnym.

Nazwy części mszy świętej zapisujemy małą literą, np. *liturgia eucharystyczna*, *sanctus* (ale jako tytuł modlitwy *Sanctus* piszemy dużą literą).

2.9. Nazwy osobowe

Wielką literą piszemy nazwy własne (wszystkie człony), np.: *Bóg Ojciec*, *Syn Boży*, *Duch Święty*, *Jezus Chrystus*, *Jahwe*, *Jehowa*, *Matka Boska*, *Bogurodzica*, *Madonna* (tylko w odniesieniu do Matki Boskiej), *św. Jan Ewangelista*, *św. Jan Chrzciciel*, *św. Jan z Dukli* (przyimki wchodzące w skład nazwy piszemy małą literą, chyba że występują w pozycji początkowej nazwy).

Zestawienie *święty mikołaj* pisze się małą literą, jeśli nie chodzi o konkretnego świętego, np. Wynajął *świętego mikołaja*, *Tata przebrał się za świętego mikołaja*, *Przed świętami na ulicach i w supermarketach pojawia się mnóstwo świętych mikołajów*.

Jednowyrazowe określenia Boga, np.: *Opatrzność*, *Mesjasz*, *Odkupiciel*, *Zbawiciel* piszemy dużą literą.

Peryfrazy Boga pisze się wariantywnie dużą lub małą literą, np.: *Ojciec Niebieski* / *ojciec niebieski*, *Słowo Wcielone* / *słowo wcielone*, *Trzy Osoby Boskie* / *trzy osoby boskie*. Powyższa zasada stosuje się również do peryfrastycznych określeń Matki Boskiej, np.: *Gwiazda Zaranna* / *gwiazda zaranna*, *Pocieszycielka Strapionych* / *pocieszycielka strapionych*, *Królowa Anielska* / *królowa anielska*. Dodatkowe określenia identyfikujące, zwykle związane z konkretnym wizerunkiem, piszemy dużą literą, np. *Matka Boska Nieustającej Pomocy*, *Matka Boska Śnieżna*.

Zaimki odnoszące się do Boga również można zapisywać dużą lub małą literą, np. *On* / *on*, *Jego* / *jego*, *Twój* / *twój*. Zaimki zwrotne *się* / *siebie* piszemy małą literą.

Jeżeli nazwa osobowa nie jest jednostkowa, zasadniczo używamy małej litery, np.: *apostoł*, *anioł*, *archanioł*, *anioł stróż*, *szatan*. Natomiast piszemy wielką literą, jeśli nazwa ta stanowi indywidualizujący składnik nazwy własnej, np.: *św. Paweł Apostoł*, *św. Michał Archanioł*. Nazwę *Antychryst* / *antychryst*, piszemy wariantywnie dużą i małą literą (ale w znaczeniu przenośnym oczywiście tylko małą literą). Rozróżnienie to ma oparcie we właściwościach fleksyjnych rzeczowników, bowiem rzeczownik oznaczający istotę jednostkową nie odmienia się przez liczby.

Pierwszy człon nazw: *ojcowie Kościoła*, *doktorowie Kościoła* piszemy w małą literą (drugi człon zawsze dużą, wbrew słownikowi ortograficznemu!).

2.10. Nazwy (tytuły) utworów (książek, rozpraw, artykułów, pieśni, dzieł sztuki, dokumentów itp.)

W nazwach tych piszemy dużą literą pierwszy wyraz tytułu (również incipitu, np. *W żłobie leży*).

W tytułach ksiąg uznanych za objawione w danej wspólnocie religijnej używamy dużej litery we wszystkich członach z wyjątkiem przyimków, zgodnie z rozpowszechnionym zwyczajem językowym, np.: *Księga Mądrości*, *Księga Wyjścia*, *Pieśń nad Pieśniami*, *Pierwsza Księga Królewska*, *Księgi Wedy*, także oczywiście: *Pismo Święte*, *Stary Testament*, *Nowy Testament* (skróty *ST*, *NT* zapisujemy bez kropek). Wyraz *Ewangelia* jako nazwę księgi i jednocześnie opis życia Chrystusa piszemy dużą literą (np. *Ewangelia św. Jana*, *cztery Ewangelie*). W stosunkowo rzadszych użyciach piszemy *ewangelia* jako nazwa gatunku literackiego oraz jako nazwa części mszy świętej, (np. *Przyszedł do kościoła po ewangelii*).

Wyraz *Dekalog* zapisujemy dużą literą jako nazwę własną (tytuł) tekstu (natomiast w znaczeniach przenośnych, np. zbioru zasad życiowych jakiejś osoby piszemy wspomniany wyraz małą literą). Podobnie zapisujemy *Dziesięć Przykazań (Bożych)* i *Dziesięcioro Przykazań (Bożych)* jako tytuł, np. w katechizmie, ale używa się także pisowni małą literą: *dziesięć* (lub *dziesięcioro*) *przykazań (Bożych)*, jeśli chodzi o konstrukcję składniową, połączenie liczebnika z rzeczownikiem, np. *Na co dzień pamiętał o siedmiu z dziesięciu przykazań*.

Nazwy przekładów Biblii – *Septuaginta* i *Wulgata* piszemy dużymi literami.

Nazwy dokumentów, jak: *encyklika*, *adhortacja*, *konstytucja*, *dekret*, *list pasterski*, piszemy dużą literą tylko wtedy, gdy są one konieczną i nieodłączną częścią tytułu, np. *Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym*. Natomiast jako nazwy gatunkowe zapisujemy wymienione wyrazy małą literą.

2.11. Nazwy wydarzeń zbawczych

Nazwy wydarzeń, np.: *zwiastowanie* (ale *Zwiastowanie* jako nazwa święta oczywiście wielką literą), *sąd ostateczny*, *ostatnia wieczerza* piszemy małą literą, istnieje jednak możliwość użycia wielkiej litery ze względów religijnych (dla podkreślenia szczególnej ważności), np.: *wcielenie* lub *Wcielenie*, *odkupienie* lub *Odkupienie*.

2.12. Nazwy rzeczy mających charakter symboli religijnych oraz nazwy miejsc

Nazwy rzeczy, np. *krzyż*, *różaniec* zapisujemy małą literą, możliwe jest także użycie dużej litery, zwłaszcza w stosunku do wyrażenia *Krzyż Święty*. *Wieczernik* traktujemy jako nazwę własną miejsca i piszemy dużą literą. Również wyrażenie *Gwiazda Betlejemska* uważa się za nazwę własną (także dla odróżnienia od *gwiazda betlejemska* w znaczeniu 'roślina, zwana też poinsencją'. Nazwy miejsca: *Ziemia Święta*, *Ziemia Obiecana* piszemy dużymi literami (ale: *ziemia obiecana* w znaczeniu przenośnym).

2.13. Nazwy obchodów, rocznic i jubileuszy

Nazwy typu: *Światowy Dzień Młodzieży*, *Rok Święty*, *Rok Jubileuszowy* piszemy dużymi literami (ale jako nazwa niejednostkowa - małymi literami, np. *lata święte*, *lata jubileuszowe*).

2.14. Nazwy ruchów religijnych

Nazwy te piszemy dużymi literami tylko wtedy, gdy są oficjalnymi nazwami organizacji, np. *Odnowa w Duchu Świętym*, *Ruch Światło-Życie*. Natomiast jako określenia potoczne - małymi literami, np. *charyzmatycy*, *oaza*.

2.15. Nazwy pojęć abstrakcyjnych

Nazwy pojęć piszemy małą literą z możliwością użycia wielkiej litery (dla podkreślenia ważności pojęcia), np. *łaska Boża* / *Łaska Boża*, *opatrzność Boża* / *Opatrzność Boża*, *męka Pańska* / *Męka Pańska*, *królestwo Boże* / *Królestwo Boże*, *Boża prawda* / *Boża Prawda*, *Boże miłosierdzie* / *Boże Miłosierdzie* (wyrazy: *Boży*, *Pański* w powyższych nazwach piszemy dużą literą jako przymiotniki dzierżawcze).

Nazwy: *Stare Przymierze*, *Nowe Przymierze* piszemy wielkimi literami, podobnie jak *Stary Testament*, *Nowy Testament*.

Nazwy: *historia zbawienia*, *ofiara mszy świętej*, *katolicka nauka społeczna*, *tradycja apostolska* piszemy zasadniczo małą literą.

Wyrażenie *tradycja* piszemy małą literą w znaczeniu zbioru zwyczajów, ale jako źródło Objawienia - dużą literą: *Tradycja*. Wyrażenie *prawo Mojżeszowe* piszemy małą literą, ale jako nazwę Pięcioksięgu - dużą literą (przymiotnik *Mojżeszowy* piszemy dużą literą jako dzierżawczy).

Nazwę *New Age* zapisujemy tylko w taki sposób, bez wariantów.

2.16. Nazwy soborów

Nazwy soborów piszemy wariantywnie małą lub wielką literą (wszystkie człony), ponieważ mogą być rozumiane zarówno jako nazwy wydarzeń historycznych - wówczas małą literą, np. *W czasie soboru watykańskiego II zmarł Jan XXIII*, jak i jako nazwy instytucji (zorganizowanych zgromadzeń), np. *Sobór Watykański II uchwalił Konstytucję o liturgii* (możliwy jest także inny szyk wyrazów z liczebnikiem porządkowym w pozycji inicjalnej, np.: *II Sobór Watykański*).

2.17. Inne nazwy

Nazwy takie, jak: *ciało i krew Pańska*, *chleb życia*, *lud Boży*, *naród wybrany* piszemy małymi literami z możliwością użycia dużej litery ze względów religijnych, emocjonalnych itp. Wyrazy *Boży* / *boży*, *Boski* / *boski* w zależności od kontekstu mogą być pisane dużą lub małą literą (jako przymiotnik dzierżawczy od imienia własnego - dużą literą, jako przymiotnik jakościowy - małą literą).

Protokołowała Agnieszka Sieradzka-Mruk